

Eser incelemesi / Book Review

**ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE AİLEDE ÇOCUĞA
KAZANDIRILAN DEĞERLERİN ÇOCUĞUN KİŞİLİK
GELİŞİMİNE ETKİSİ***

**Effect of Values Acquired During Early Childhood in Family on Children's
Personality Development**

Kasım TATLILIOĞLU**

ÖZET

1800'li yıllardan itibaren anaokullarının ortaya çıkış ile başlayan ve yüzyıllardır eğitimcilerin ilgilendiği bir konu olan erken çocukluk eğitimi, son yıllarda ülkemizde büyük bir mesafe almıştır. Erken eğitim, 0-6 yaş dönemindeki çocukların ev ve kurum ortamlarında bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki yönden gelişmelerini desteklemek amacıyla yapılan eğitime denir. Bu dönemlerde çocukların gelişimleri çok hızlıdır ve çocuklar birçok beceriyi öğrenmeye hazırdır. Okul çağına kadar aile; çocuklar için hangi değerlerin kazanılacağı konusunda temel bir kurumdur. Çocuklar söylenenden daha çok büyüklerinin yaptıklarından etkilenirler. Karşılaştırmalı araştırmalar, erken eğitim alan çocukların çoğunun, okula başladıklarında, erken eğitim almayan benzer özellikteki çocuklara kıyasla pek çok beceriyi daha iyi edinmiş olduklarını ve daha uyumlu olduklarını göstermektedir. Çocuklar; davranışları, duygu ve düşünceleri ile gelişim özellikleri bakımından yetişkinlerden farklı, öğrenmeye, gelişip değişmeye açık, son derece alıcı, kendilerine özgü biricik varlıklardır. Bu yüzden erken dönemde uyarıcılarla karşı karşıya gelmeleri, iyi düzenlenmiş bir ortamda, iyi planlanmış, kaliteli bir eğitim almaları son derece önemlidir. Yapılan araştırmalara göre, 17 yaşına kadarki zihinsel gelişimin, %50'sinin 4 yaşına, %30'unun ise 4 yaşından 8 yaşına kadar oluştuğu, 18 yaşına kadar gösterilen okul başarılarının %33'ünün 0-6 yaşına kadar, aldıkları eğitime bağlı olduğu görülmüştür. Bu çalışmada, erken çocukluk döneminde, ailede çocuğa kazandırılan değerlerin, çocuğun kişilik gelişimi üzerindeki etkileri incelenmiş olup; Prof. Dr. Hayati Hökelekli'nin "Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi" adlı eseri

* Bu çalışma; Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ'nin, "Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi" adlı eseri temel alınarak hazırlanmıştır.

**Yrd.Doç.Dr. Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü.
kasimtatlili@hotmail.com

referans alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken çocukluk dönemi; ebeveyn tutumu, değer, kişilik, kritik dönem.

ABSTRACT

Since 1880s, early childhood education which started with emergence of kindergartens and which is a subject educationists have dealt with for centuries has proceeded recently in our country. Early education is education which is done to support 0-6-year-old-children's physical, mental, emotional, social and moral development in home and institutional environments. During this period, children's development is rather fast and they are ready to learn several skills. Till school age, family is an important institution regarding which values will be acquired. Children are more affected by what is done than what is said. Comperative surveys show that most of the children who have been educated early are more compatible and have acquired most of the skills better than the ones who haven't educated and have similar characteristic when they start going to school. Children are unique and rather recipient creatures who are different from adults in terms of emotions, behaviours, thoughts and development properties; open to learning, improving and changing. Thus, early confrontation with stimulus and getting well planned and qualified education in a good environment is quiet important for them. Surveys show that %50 of mental development till 17 years depends on education they get till 4 years, %30 of it depends on education from 4 up to 8 years and %33 of school success till 18 years depends on education from 0 to 6 years.

Key words: Early childhood; parental attitudes, values, personality, critical period.

1. Giriş

“Çocuklara yatırım yapmak için, onların birer yetişkin olmasını bekleme lüksümüz olmadığı gibi, onlar okula başlayana dek, bekleme lüksümüz de yok. Çünkü o zaman müdahale etmek için çok geç olabilir “.

James Hackman (Nobel ödüllü iktisatçı).

“Çocuğuna gerçek servet bırakmak isteyen ana-baba, ona iyi dinlemeyi öğretsin”.

(Publius Syrus).

“Çocuk ışık gibidir. Onu eğiterseniz daha parlak olur. Kullanılmazsa söner.”

“Çocuk için eğitim aynen tohum için gerekli olan; güneş, toprak ve su gibi önemlidir”.

“Bir çocuğu eğitmek, o ülkenin kaderini belirler.”

(Anonim).

Modern psikoloji, yakın zamana kadar değerler konusuyla yeterince ilgilenmemiştir. Son yıllarda gelişme gösteren pozitif psikoloji ise insanın ne olduğu kadar, ne olması, nasıl yaşaması, mutlu ve olgun bir birey haline gelebilmesi için hangi niteliklere sahip olması gerektiği ile de ilgilenmektedir. Değerler konusunda yapılan araştırmalara göre, günümüzde ruhsal (psikolojik) sorunların önemli bir kısmının belli değerlere uygun bir hayat tarzından uzak kalmanın bir sonucu olduğunu göstermektedir. Artık, psikoloji ahlaktan bağımsız düşünülemez. Bu yüzden gerek bireysel, gerek toplumsal hayatımızda değerlerin önemi daha anlaşılır bir hale gelmiştir.

Olumlu ahlaki ve insani değerlerin, bireylerin bilişsel (zihinsel), akademik ve sosyal gelişme ve başarılarına büyük katkılar sağladığı pek çok bilimsel araştırma ile kanıtlanmıştır. Mutluluğun vazgeçilmez kaynaklarından biri, sağlam bir değerler bütününe sahip olmaktır. Çocuğun anne-babasının yanında geçirdiği sürenin gittikçe azalması, kadının ekonomik yaşama aktif olarak katılması, boşanma olaylarının toplumda yüksek oluşu, yoksulluk vb. gibi belli başlı sosyo-ekonomik nedenler ailenin değerler eğitiminde yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bir toplumda; güven, barış, adalet, hakkaniyet, merhamet, şefkat, sorumluluk, saygı, sevgi vb. gibi değerlerin sarsılması, bazı değerlerin kaybolması ve önemini yitirmesi durumunda, çocuk ve gençler sağlam bir karakter ve bütünleşmiş bir kişilik geliştiremezler. Bu durumda, bireylerin ve toplumun ruh sağlığı ciddi bir tehditle karşı karşıya kalır. Bu amaçla, eğitimin asıl amacı, insani değerlerin geliştirilmesi ve yüceltilmesi olmalıdır. Değerleri önemsemeyip, akademik başarıyı tek ölçüt olarak alan bir eğitim sistemi bencil (egoist) karakterler yetiştirir. Okul öncesi dönemde yapılacak değerler eğitimi etkinliklerinde, çocukların olayların sonucunda neler olduğunu görmelerine imkan sağlanmalıdır. Bunun için zaman zaman hikayeler anlatılabileceği gibi, drama yoluyla da çocukların kararları kendilerinin vermesine fırsat tanınarak sonucu yaşamaları sağlanabilir. Aynı zamanda çocuklarla bu konuları tartışmak ve onları yönlendirerek doğru olanı seçmelerini sağlamak da önemlidir.

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada incelenen eserin yazarı Hökelekli'ye (2010) göre, son yıllarda toplumumuzun büyük bir değer kaybına uğradığı ve “*ahlaki çöküntü*” yaşadığını sık dile getirmektedir. Ahlaki çöküntü, toplumun son zamanlarda karşılaştığı tehlikelerden biridir. Asırlar boyu insanlarımızı bir arada tutan,

hayatımıza anlam ve amaç katan pek çok değer maalesef kaybolmaya yüz tutmuştur. Sağlam bir kişilik ve karakter yapılanmasında çok önemli ve etkili bir yeri olan değerlerin bireylere kazandırılması gerekmektedir. Günümüzde, akademik başarı kadar, günlük hayatın vazgeçilmezi hâline gelen ahlaki değerlerin de çocuklara erken yaşta kazandırılması büyük bir önem taşımaktadır. Bu çalışmada, erken çocukluk döneminde değerlerin eğitiminin, çocuğun kişilik gelişiminde ebeveynin(parents) rolü ele alınmıştır.

3. Çalışmanın Kavramsal Çerçevesi

3.1. Değer Kavramı ve Değerlerin İşlevi

Değer (value) sözcüğünün birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan birkaçı şöyledir: Değerler; “davranışlarımıza yol gösteren, rehberlik eden, inançlar ve kurallar”; “eylem ve davranışlarımızın yerindeliğini, etkililiğini, güzelliğini ve ahlakiliğini belirlemeye hizmet eden ilke ve standartlar”; “bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da güzellik yönünden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı nitelikler” olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan değerlerin bireyin yaşamında çok önemli fonksiyonları (işlevleri) olduğunu görmekteyiz. En başta değerler, bireylerin tüm düşünce yapısının oluşmasında etkilidir. Birey, değerlerinin etkisiyle oluşturduğu düşünce yapısı aracılığıyla dünyayı anlamaya, sosyal çevresindeki olayları anlamlandırmaya çalışır. Toplumsal değerler, toplumdaki bireyler tarafından kabul edilen ideal davranış biçimleri olup, bir toplumdaki bireylerin birbirilerini değerlendirme ve yargılamalarında yol gösteren bir rehber özelliği taşırlar. Ahlaki, dini, toplumsal, ekonomik, bilimsel, sanatsal ve siyasi olmak üzere çeşitli değer alanları vardır. Değerler; olgun, iyi bir insan, uyumlu ve üretken, iyi bir vatandaş olmanın en önemli şartıdır. Değerler, insan olarak ne olduğu, ne olması ve nasıl olması gerektiği hususunda bireylere rehberlik yapar.

3.2. Değer ve Kişilik İlişkisi

Psikolojide kişilik, “bir insanın bütün ilgilerinin, tutumlarının, yeteneklerinin, konuşma tarzının, dış görünüşünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini içeren kendine has ve ahenkli bir bütündür.” Bireyin düşünce ve kararlarını, davranış ve etkinliklerini yöneten güçlü bir psikolojik faktör olan “benlik”, toplumsal ve kültürel ortamda, insanlarla kurulan ilişkilerin niteliğine göre bir biçim kazanır. 0-6 yaş arası dönemin, çocuğun kişiliğinin temellerinin atıldığı dönem olması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bireylerin sağlam bir kişilik ve karakter yapılanmasında değerlerin çok

önemli bir yeri vardır. “Kendisini bilmek” ve “kendini tanımak” değerlerin başı ve sonudur. Bir toplumda, değerler sarsılır ve önemini yitirirse, çocuk ve gençlerden sağlam bir kişilik geliştirmeleri beklenemez. Bireyin ve toplumun ruh sağlığı ciddi anlamda tehlikeye düşer. Bir çocuk kişiliğe sahip olmadan önce değerleriyle doğrudan bir ilişkisi yoktur. Çocuk dili kazandıkça, sosyal dünyadan gelen ham malzemeler çocuğun kendi değerleriyle yapılandırılır.

“Bu durumu Gandi şöyle dile getirmektedir:

Söylediklerinize dikkat edin; düşüncelere dönüşür.

Düşüncelerinize dikkat edin; duygularınıza dönüşür.

Duygularınıza dikkat edin; davranışlarınıza dönüşür.

Davranışlarınıza dikkat edin; alışkanlıklarınıza dönüşür.

Alışkanlıklarınıza dikkat edin; değerlerinize dönüşür.

Değerlerinize dikkat edin; karakterinize dönüşür.

Karakterinize dikkat edin; kaderinize dönüşür”.

Bu nedenle, içimizde yaşadığımız duygu ve düşünceleri tanımamız ve farkında olmamız çok önemlidir.

3.3. Çocuklarda Değer Duygusunun Gelişimi

Çocuklar, 4 ile 7 yaşları arasında benmerkezci (egosantrik) bir düşünceye sahiptir. Bu bildiğimiz benmerkezcilikten tümüyle farklı bir anlama gelmektedir. Çocuktaki benmerkezcilik, “masum bir saflık” ihtiva eden bir bencilliktir. Burada her şeyi kendi menfaatine indirgeyen çocuğun duygusal ve sosyal bir eğilimi olmayıp; aksine her şeyi kendine göre değerlendiren bir zihin eğilimi söz konusudur. Bununla beraber bu dönemde çocuklarda bir empati (duygudaşlık) duygusunun da varlığından bahsedebiliriz. Empatinin erken yaşlarda gelişimi, başkalarının içsel durumunu anlama ve ona yardım etme davranışında önemli bir faktör olarak görülür. 6 yaşına kadar duygusal bir düzeyde seyreden bu eğilim, 10 yaşına geldiğinde zihinsel bir nitelik kazanır. Olayları başkasının bakış açısı ile görmeye başlarlar. 12 yaşında ise soyut empati yeteneğini kazanırlar. Böylece hayatın ilk yıllarında gelişen duygusal empati, sonradan zihinsel ve soyut empatiye dönüşür.

Çocuğun kültürel norm ve standartlara uymayı öğrenmesi, birçok ahlaki davranışın temelini oluşturur. Gerçekte yardımlaşma, büyüklere saygı ve itaat gibi birçok sosyal davranışın ahlaki içeriği vardır. Çocuk gelişirken, bir veya daha fazla kendi fiziksel ve sosyal çevresi hakkında tecrübeye dayalı birçok bilgi öğrenir, çeşitli yeteneklerinin (gizilgüçlerinin) farkına varır. Başka insanları sevme veya onlardan nefret etme, yardım etme, paylaşma veya incitme

bencillik yapma gibi ahlaki anlam ve önem taşıyan, insanlar arası ilişkilerle ilgili olan davranış tarzlarını belirleyen tutum ve değerleri kazanır. Çocuk çevreden gelen talepleri, “içselleştirme” (bir kanı ya da tutumun kişilik özelliği olacak ölçüde benimsenerek özümlemesi)yoluyla tedrici (derece derece) olarak öğrenir ve benimser. Çevresel talep ve beklentilerin önemli bir kısmı çocuğun vicdanının içeriğini oluşturur. Bir “içsel kontrol aracı”, davranış ölçütü olarak işlev gören norm ve değerler, zihinsel (bilişsel) gelişime paralel olarak, çeşitli görünüm ve değişimler geçirir. Bir ahlaki davranışın, çocuk tarafından içselleştirilmesi, büyük ölçüde “özdeşleşme” (bireyin başka bireylerle kişilik kaynaşması gerçekleştirecek ölçüde onların yaşantılarına ve duygularına katılması süreci)yoluyla gerçekleşir. Karşılarında uygun rol model ve uygun örnek göremeyen çocukların ve gençlerin öğrenmeleri eksik ve kusurlu olacaktır. Duygusal ve sosyal faktörlerin yanı sıra, ahlaki gelişimin zihinsel süreçlerle de ilişkili olduğu apaçık ortadadır.

3.4. Aile ve Değerler

İnsan yeryüzündeki varlıkların en üstünü ve en mükemmeli olmakla birlikte, doğuştan ne bedensel, ne de ruhsal güçlerini kullanabilecek yeterlikte değildir. Birey, dünyaya hazır olmayan ham kabiliyetlerle dünyaya gelir, bunları geliştirip kişilik sahibi olabilmesi için uzun bir çaba ve başkalarından yardım alması gerekir. İnsan kendi kabiliyetlerini kendi başına geliştirme imkânına sahip değildir. Bunun için eğitime ve eğitime muhtaçtır. Yetenekler (kabiliyetler) öğrenim ile gelişir.

Değerler eğitiminin en etkin yeri ailedir. Aile bireyleri arasındaki yakın ve sıcak iletişim, çocukların maddi ihtiyaçları kadar psikolojik ve manevi yönden tatmini açısından da önem taşımaktadır. Bu aynı zamanda anne-baba ve diğer aile bireylerinin ilk rol modelleri olarak çocuğun hayatında yer almasını sağlar. Çocuğun vicdanı, anne-baba ve diğer aile büyüklerinin kuralları ile şekillenmeye başlar. Bu yüzden aile, iyinin, doğrunun, güzelin, kutsalın fark edilmesi ve ortak bir yaşam süreci içerisinde öğrenilip içselleştirilmesinde en etkili bir kaynaktır. Çocuğun ailede öğrendiği birçok davranış kuralı ve örneği hayatının sonuna kadar ona rehberlik eder. Bunları zaman içerisinde geliştirir ve genişletir. Günümüzde yaşanan hızlı değişimler ve toplumsal şartlar ailenin çocuklarına rehberlik etmedeki işlev ve görevini büyük ölçüde zaafa uğratmıştır. Günümüzde çocuk ve gençlerde görülen davranış sapmalarının altında şefkat değerinden yeterince nasibini alamamaları vardır. Anne-babanın aşırı koruyucu

bir tutum göstererek sürekli çocuklarına kol kanat germeleri, bir iş yaptırmamaları şefkat değildir. Aksine, çocuklarda birçok olumsuzlukların yerleşmesine neden olmaktadır bu durum.

Eğer çocuk, içinde zengin deneyimlerin (experience) olduğu bir çevrede büyür ve yetişkinler ve akranlarıyla kendisinin önemli olduğunu hissettirici tarzda cesaretlendirici bir davranış ilişkisi içerisinde bulunursa, bu durumda çocuğun yetenekleri de beslenip gelişme imkânı bulur. Çocuklar pek çok şeyi ilk olarak ailede öğrenirler. Yetişkinlikte ahlaki duyarlılıklarının temeli, çocukluk döneminde anne-baba ile çocuk arasında yaşanan sevgi, saygı, güven gibi duygulara dayalı ilişkilerle atılmaktadır. Çocuk sevilerek sevmeyi, kendisine saygı duyularak başkalarına saygı göstermeyi ve güvenli bir ortamda yetişerek çevreye güven veren davranışlar geliştirmeyi ilk olarak ailede öğrenir. Bu temel duygular, çocuklar aile içerisinde kendilerinin, biricikliğinin beslendiğini görmek ve onlardan sadece kendileri olduğu için hoşlanıldığını bilmek isterler; biricikliklerine saygı gösterilmesini, fikir ve düşüncelerine açık olunmasını ve düşlerine saygı gösterilmesini beklerler. Ailede bu ihtiyaçlar karşılandığı oranda çocuklar sevgi, saygı ve hoşgörü geliştirebilirler. Bu nedenle, çocukların duygularının aile ortamında beslenip geliştirilmesi, ilgilerinin ev ortamında teşvik edilip desteklenmesi, yeteneklerinin, hünerlerinin ve duyarlılıklarının gelişmesi için önemlidir. Çocukların evrensel (universal) değerleri benimsemiş bireyler olarak yetişebilmeleri için aile ortamında sağlanan uygun koşullar yanında, aile üyelerinin bu değerler doğrultusunda bir yaşantı sürmeleri oldukça önemlidir. İhmal, kötü davranma, şiddet, sevgisizlik, duyarsızlık ve anlayış yoksunluğu yüzünden duygusal olarak tahrip edilmiş çocukların varlığı da bir gerçektir.

3.5. Değerlerden Uzak Yetişen Bireylerde Görülmesi Muhtemel Bazı Davranış Kalıpları

Günümüzde küreselleşme (uluslar arası düzlemde yaygınlaşmış); bireyleri, kültürleri ve toplumları derinden etkileyerek, “Tüketim kültürünü” ve “Hedonizmi” (hazcılık- zevkçilik) ön planda tutan yeni bir Narsist (öz-sever-kendine hayran) insan modeli ortaya çıkarmıştır. Bu Narsist (narsisizm) insanın bazı özellikleri:

- Bireycidir (egoisttir).
- Kendini beğenir.
- Günlük kişisel mutluluk ve çıkarları ve menfaatleri peşinde koşar.
- Vaktinin büyük bir kısmını sanal âlemde geçirir. (Facebook, internet,

twitter vb. gibi)

- Gerçek (spontan-içten) sevgiden mahrumdur. Davranışları yapmacıktır.
- Bağlılık duyguları zayıftır. Güçlü bir iradeye sahip olmadıkları için değerler kötü madde kullanımı gibi kötü alışkanlıklara çabuk bulaşır, provokasyonlara çabuk gelirler.
- Geçmişe ve geleceğe ilgi duymaz.
- Amacına ulaşmak için her yolu mubah görür.
- İsteklerinde ve arzularında sınır tanımaz. Doyumsuzdurlar.
- Suçluluk duygusu duymaz.
- Cinselliği ve cinsel yönünü ön planda tutar. Sürekli cinsel güdülerini peşinde koşarlar.
- İçerisinde sürekli bir boşluk ve huzursuzluk yaşar. Stresli, gergin, öfkeli ve saldırgan eğilimleri vardır.
- Kendi değerlerini sahip oldukları ile bir tutar. Kendi değerlerini ve doğrularını oluşturmuşlardır.
- Tüketim çılgınlığına kendini kaptırmıştır. Daha çok tüketip bununla övünmek bunlar için bir yaşam stilidir.
- Sorumluluk duygusuna sahip değildir. Sorumluluk duyguları zayıftır.

Yeni nesilde oluşmaya başlayan böyle bir karakter yapısı toplumun geleceği açısından büyük riskler taşımaktadır. Bu kişiliğe sahip bireylerin ruhsal durumunu Köknel (2001) şöyle ifade etmektedir: “Alabildiğine sınırsız bir özerklik olup her tür yetkiye ve otoriteye karşı çıkıp hemen tepki gösterirler. Bütün sorunların fiziki güçle çözüleceğine inanırlar. Maddi doyum peşinde koşarlar. Cinsel yaşama ve bu yaşamın sapıklıklarına eğilim gösterirler. Düş (dream) dünyalarında kurdukları serüvenlerin peşinde koşarlar. Kolay ve çabuk hırçınlaşırlar, kriz geçirirler, ölçsüz ve gereksiz tepki gösterirler. Kendi başlarına güvenli ve yeterli olmadıkları için küçük gruplar oluşturup onlarla birlikte yaşarlar, birlikte eyleme girişirler. Alkol, uyuşturucu vb madde kullanmaya meyillidirler”. Jung (1999) ise, “günümüz insanı, kötülüğe eğilimini harekete geçirmek için eskisiyle kıyaslanamayacak kadar güçlü araçlara sahiptir. Bilinci ne kadar genişlemiş ve farklılaşmış ise, ahlaki yapısı o denli geri kalmıştır”. Bugün bilimsel, teknik ve sosyal gelişmelere ayak uyduramayan, bir ahlaki gerilikle karşı karşıyayız. Bir filozofun dediği gibi, “kuşlar gibi uçmayı, balıklar gibi yüzmeyi öğrendik ama bu arada insanlığımızı

unuttuk” sözü her şeyi özetlemektedir.

4. Sonuç

Bu konuda, yapılan araştırmalar açıkça göstermektedir ki, çocukluk yıllarında kazanılan davranışların büyük bir kısmının yetişkinlikte, bireyin kişilik yapısını etkilediği ve değer yargılarına yön verdiği gözlenmiştir. Bu nedenle, erken çocukluk döneminde değerlerin kazandırılması bu bağlamda oldukça önemlidir. Bunu kazandıracak birim ise öncelikle ailedir. Çocuğun anne-babasının yanında geçirdiği sürenin gittikçe azalması, boşanma olaylarının toplumda yüksek oluşu, yoksulluk, kişisel ve belli başlı toplumsal nedenler ailenin değerler eğitiminde yetersizkalmasına yol açmıştır. Değerlerin kazanılmasında, erken çocukluk eğitiminin rolü oldukça büyüktür. Çocuklarımızın sosyal becerilerini geliştirmek için ev ortamı ve ev ortamı dışında kullanabileceğimiz çeşitli yöntemler ve etkinlikler vardır. Ev içinde değerlerin aile bireyleri tarafından oyunların içinde aktarılması, çocukların değerleri dolaylı yoldan edinmesinde oldukça önemlidir. Ailede küçük yaşta öğrenilen değerlerin alışkanlık hâline gelmesi ve pekişmesi okulda aldığı eğitimle devam etmelidir.

İnsan yavrusu yeryüzünün en aciz ve yardıma muhtaç varlığıdır. İyi bir kişiliğe sahip olarak yetişmesi büyük ölçüde anne-babanın ve çevredeki diğer yetişkinlerin himayesi, özeni, merhameti ve sevgisine bağlıdır. Merhamet, sevgi, saygı ve şefkat gibi duygular anne-babadan başlayarak çocuklara yerleşir. Çocuklar ahlaki değerleri, gözledikleri davranışlar ve bu davranışların sonuçlarından öğrenirler. Bu yüzden aile, değer eğitiminde merkezi bir rol oynar. Çocuk, değerlere yönelik ilk bilgileri en başta anne-babası olmak üzere ailesinden alır. Çocukların okul yaşamındaki dikkat ve öğrenme performansının nasıl olacağı, okul öncesi dönemde şekillenmeye başlar. Pek çok şeyi, yetişkinlerin davranışlarını model alarak (gözleyerek ve taklit ederek) öğrendiği gibi, doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü de ebeveynini izleyerek öğrenir. Bir ahlaki davranışın çocuk tarafından içselleştirilmesi, büyük ölçüde bir modelle “özdeşleşme” yoluyla gerçekleşir. Yetişkinlerin hal ve hareketlerini, duygu ve tavırlarını taklit ederek ve benimseyerek, ahlaki bir biçimlenme geliştirirler. Ana-babanın ve diğer yakınların tutum ve davranışları çocuğu şuuraltından (bilinçaltı) derinden etkiler. Böylece çocuğun ahlaki gelişimi genel olarak belirli modelleri izleyerek nihai şeklini alır. Modelleme, genellikle şuuraltılışleyen bir süreçtir. Merhamet, şefkat, nezaket, hürmet gibi değerler model alınan ve hayran olunan yetişkinlerden bu süreç sayesinde öğrenilir. Bu

duygular ise empati (eşduyum) becerisinin kazanılmasıyla gelişmeye başlar. Empati duygusunun gelişmesi ile çocuk artık başkalarını daha iyi anlayabilir. Bireyleri, “iyi insan ve iyi vatandaş” olarak yetiştirme düşüncesi, her toplumda ve her dönemde var olan bir hedeftir. Bir toplumun geleceği, iyi yetişmiş ve sağlam, üstün karakterli kişilerin varlığına bağlıdır. Çocuk ve gençlerin rehberliğe, yönlendirmeye ve uygun rol modelleri ile karşı karşıya kalmaya ihtiyaçları vardır. Bir toplumda yaşayan bireylerin kendi kültürlerindeki değerleri benimsemediği durumlarda kültür önemini yitirerek, başka kültürlerin etkisi altına girer. Sonuçta toplumun bütün kurumları bu durumdan olumsuz etkilenir. Toplumsal bütünlük ve huzurun sürdürülmesi, ancak değerlerin yeni nesillere aktarılması ile mümkündür. Aile ve toplum değerleri arasında bir devamlılık ve tamamlayıcılık olması ölçüsünde çocuğun sağlam bir karakter geliştirmesi mümkündür.

Büyük bir toplumsal hazinenin ülke ve millet yararına yönlendirilmesi ve sırf zihinsel kapasiteleri yerine ahlaki duyarlılıkları da işlenerek duygusal eğitimleri de asla ihmal edilmemelidir. Değerler eğitiminin nasıl gerçekleşeceği, çocuklara değerlerin nasıl kazandırılacağı ve yaşantıya dönüştürülmesi konusunda ailenin de gerekli bilgiye ve yaşantıya sahip olması gerekmektedir. Erken yaşlar ve okul öncesi dönem, değerler eğitimi için en önemli dönemdir. Bu yüzden aile eğitimi ve anaokullarında sistemli ve etkili bir değerler eğitimi verilmelidir. Bu sürece, ebeveynlerde dâhil edilmelidir. Erken çocukluk döneminde çocuğa, sevgi, şefkat ve güvenle yaklaşılmalı, eğitimde korkutma ve ceza tehdidine yer verilmemeli; benlik saygıları (self-esteem) asla incitilmemeli, aldatıcı davranışlardan kaçınılmalı; çok katı ve kuralcı davranılmamalı ve ahlaki değerler, yaparak, yaşayarak, anlaşarak ve paylaşarak öğretilmelidir.

KAYNAKÇA

Not: Bu çalışma; Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ'nin, “Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi” (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014) adlı eseri temel alınarak hazırlanmıştır.